

Zorbalıkla Baş Etmeye Yönelik Bir Akran Destek Programının Etkililiği

The Effectiveness of a Peer Support Program on Coping with Bullying

Şebnem Günay^{ID}, Gürhan Can^{ID}

Öz. Bu araştırmada zorbalıkla baş etmeye yönelik akran destek programının, ortaokul öğrencilerinin zorbalıkla baş etme becerileri üzerindeki etkileri incelenmiştir. Çalışma grubunu; *deney grubunda* 42 öğrenci, *akran yardımcısı grubunda* 16 öğrenci ve *kontrol grubunda* 42 öğrenci olmak üzere toplam 100 katılımcı oluşturmuştur. Eşitlenmemiş kontrol gruplu yarı-deneySEL desende yürütülmüş olan araştırma karışık desen özelliklerini de yansıtmaktadır. Deney ve kontrol gruplarının ölçümlerinin karşılaştırılmasında ANCOVA ile tekrarlı ölçümler için ANOVA kullanılmıştır. Deney grubundan programla ilgili “görüşme tekniği” yoluyla elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. Gruplar arasında ön test, son test ve izleme testlerinden elde ettikleri ortalama puanlar açısından anlamlı bir farklılık bulunmamasına rağmen, kontrol grubunun kurban puanlarının deneyden sonra anlamlı düzeyde azaldığı tespit edilmiştir. Kontrol grubunun kurban puanlarının da son testte ve izleme testlerinde beklenmedik düzeylerde düşmesi kontrol edilememiş bir değişkenle ilişkili bulunmuştur. Deney grubu öğrencilerinin büyük çoğunluğu akran destek programının zorbalıkla baş etme becerilerini geliştirmede etkili olduğunu, uygulamadan fayda gördüklerini ifade etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Zorbalıkla Baş Etme, Akran Destek Programı, Akran Yardımcıları.

Abstract. The purpose of this study is to examine the effects of a peer support program on secondary school students' skills to cope with bullying. There were total 100 subjects, 42 of whom were in experimental group, 16 of whom were peer supporter group and 42 of whom were in control group. The research carried out with quasi experimental nonequivalent control group design reflects also mixed design characteristics. In the comparison of experimental and control group measurements, ANCOVA and ANOVA for repeated measures were used. Data obtained from interview technique were analyzed by means of content analysis. Although there were no significant differences between the groups in respect to their average victim scores that they obtained from repeated measures, it was determined that the victim scores of these groups decreased significantly after the experiment. The unexpected decreases in the victim scores of control group in the final and follow-up tests was associated with an uncontrollable variable. However majority of the students in the experiment group stated that their experiences and feelings during the implementation process were positive.

Key words: Coping, Bullying, Peer Support Program, Peer Supporters.

Şebnem Günay (Sorumlu Yazar)

İstanbul Kültür Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İstanbul, Türkiye
e-mail: sebnem.gunay@iku.edu.edu.tr

Gürhan Can

Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Gaziantep, Türkiye
e-mail: gurhan.can@hku.edu.edu.tr

Geliş / Received: 7 Eylül/September 2018

Düzeltilme / Revision: 15 Ekim/October. 2018

Kabul / Accepted: 13 Kasım/November 2018

Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği
Turkish Psychological Counseling and Guidance Association

Saldırıcılık, şiddet ve zorbalık olayları günümüz okullarında başa çıkılması zor bir güvenlik sorunu haline gelmiştir. Okulların başlangıcından bu yana süregelen bu sorunun tüm ülkelerde olduğu gibi, Türkiye’de de okul çağı çocukları ve gençleri arasında giderek yaygınlaştığı gözlenmektedir (Ayas, 2008; Deveci ve Ark, 2008; Kapçı, 2004; Olweus, 1995; Ögel ve ark, 2005; Özcebe ve ark, 2006; Pişkin, 2002; Yurttal ve Cenkseven, 2007). Günlük yaşamda sıklıkla birbirlerinin yerine kullanılan saldırganlık, şiddet ve zorbalık birbirleriyle yakından ilişkili kavramlar olsalar da, anlamları farklıdır. Şiddet ve zorbalığı da içeren bir kavram olarak saldırganlık (Koo, 2007) daha çok bir ruh haline işaret eder. “Bireyin kendi düşünce ya da davranışlarını, dıştaki direnmelere karşın zorla karşısındakilere benimsetme çabası” olarak (TDK, 2018); başkalarını incitmeyi, onlara zarar vermeyi amaçlar (Baron ve Richardson,1994). Bir davranışın saldırganlık olarak nitelendirilebilmesi için bireyler arasında bir güç dengesizliğinin olması, ya da mütemadiyen tekrarlanmış olması gerekmez (Koo, 2007). Saldırıcılığın bir alt boyutu olan şiddet, saldırganlığın davranışa dönüşmüş halidir. Dolayısıyla şiddet; insanları sindirmeye, korkutmaya yönelik olaylar ya da girişimler olarak (Ünsal, 1996) bir ruh halinden de öte, doğrudan davranışı tanımlar. Bu konulardaki ilk çalışmaları gerçekleştiren Olweus’a göre şiddet (1999); fiziksel güç ya da silah da dahil olmak üzere herhangi bir nesne kullanarak failin birini yaralaması ya da ona zarar vermek amacıyla gerçekleştirilen saldırgan bir davranıştır. Saldırıcılığın bir diğer türü olan zorbalık ise, birey ya da grup tarafından savunmasız olan bir kişiye karşı yapılan, fiziksel ve/veya psikolojik sonuçları olan ve süreklilik arz eden bir saldırganlık türüdür (Olweus,1995).

Zorbalığa maruz kalan kişi bir, ya da daha fazla kişi tarafından sürekli ve tekrarlayıcı bir biçimde olumsuz eylemler yoluyla rahatsız edilmektedir. Genelde “kurban” olarak adlandırılan bu tür bireyler zorbalığın saldırgan davranışları karşısında kendilerini korumakta güçlük çekmektedirler.

Saldırıcılık davranışlarının zorbalık olarak tanımlanabilmesi için taraflar arasında güç dengesizliği olması, zorba kişinin kurbanına göre güçlü olması veya kendini güçlü görmesi gerekmektedir (Olweus, 1995). Bir başka ifade ile zorbalık bireyin bir başkasına zarar verme niyeti taşıyan, tekrarlayıcı biçimde ortaya çıkan ve kurbanın kendisini korumakta zorluk çektiği saldırganca bir davranış tipidir (Dawn, Cowie ve Bray, 2006).

Zorbalığa sistematik biçimde müdahale edilmedikçe bu durum oldukça uzun sürmektedir (Olweus, 1995). Zaman geçtikçe tekrarlanan zorbalık olaylarında

zorbalık yapan gücünü arttırırken, zorbalığa maruz kalan sürekli güç kaybetmektedir. Bu güç kaybına bağlı olarak kurbanların gündelik işlevleri sekteye uğramakta, psikolojik uyumları bozulmaya başlamaktadır; çünkü geçmişte yaşanmış bir kurban olma durumu kişinin zihninde kalıcı etkiler bırakmaktadır (Olweus, 1995). Nitekim Amerika’da yapılan bir araştırmada günde ortalama 160.000 öğrencinin zorbalığa uğramaktan korktuğu için okula gitmeyi istemeyip, evde kalmayı tercih ettiği belirlenmiştir (Craig, 2007). Ayrıca kurbanların okuldan soğudukları, kantin ve soyunma odaları gibi ortamlardan uzak durdukları, kaygı düzeylerinin ise arttığı belirtilmektedir (Whitted ve Dupper, 2005). Zorbalığa maruz kalan öğrencilerin kendine güven düzeylerinin düştüğü (Orpinas, Horne ve Staniszewski, 2003; Whitted ve Dupper, 2005), uzun vadede kurbanların depresyon belirtileri yaşama olasılığının yüksek olduğu (Orpinas, Horne ve Staniszewski, 2003; Olweus, 1994; Thomson, 1997; Whitted ve Dupper, 2005), psikosomatik şikayetler yaşadıkları, alt ıslatma gibi psikiyatrik belirtiler gösterdikleri belirtilmektedir (Orpinas, Horne ve Staniszewski, 2003). Kurbanların şiddetli kaygı ve huzursuzluk yaşadığı ortaya konulmuş olmakla birlikte (Reuter-Rice, 2005) zorbalık mağduru olmanın depresyon ve kaygı bozukluklarına yol açtığı ileri sürülmektedir (Hawker ve Boulton, 2000; Gökler, 2007; Kumpulainen, Rasanen ve Puura, 2001). Bundan da öte sadece kurbanlarda değil, zorbalarda da depresyon belirtileri (Orpinas, Horne ve Staniszewski, 2003) ve dikkat eksikliği ile karşıt gelme/davranım bozukluğu belirtilerine (Kumpulainen, Rasanen ve Puura, 2001) rastlanmaktadır.

Türkiye’deki farklı yaş gruplarından elde edilen veriler zorbalık yaygınlığının azımsanamayacak ölçülerde olduğunu göstermektedir. Liselerde % 17 ile % 50 arasında değişen oranlarda öğrencinin (Arslan, 2008; Eşkisü, 2009; Genç, 2007; İrfaner, 2009; Totan, 2008; Topçu, 2008; Yöndem ve Totan, 2008), ilköğretim okullarında ise % 33 ile % 51 arasında değişen oranlarda öğrencinin (Alper, 2008; Atik, 2006; Bulgurcu, 2011; Dölek, 2002; Gökler, 2007; Pişkin, 2003; Sipahi, 2008) zorbalık olaylarında yer aldığı belirlenmiştir. Bu veriler zorbalık sorununun dünyadaki diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de önemli bir sorun olduğunu göstermektedir.

Zorbalıkla ilgili yapılan kimi araştırmalarda, zorbalığa karşı kurbanların ve izleyici öğrencilerin nasıl bir tepki vereceklerini bilemedikleri (Cowie ve Wallace, 2000; Çetinkaya, 2010; Wilcox, 2005) veya zorbalığı durdurma karşısında gençlerin zorbalığın hedefi olacakları korkusundan kaynaklanan bir isteksizlik yaşadıkları (Wilcox, 2005) belirlenmiştir. Ayrıca bazı araştırmalar, kurbanların zorbaca davranışları görmezden gelme, ya da zorbalığa zorbalıkla karşılık verme gibi

yanlış yollara başvurduklarına (Genç, 2007) ve zorbalık karşısında verilen saldırganca tepkilerin zorbalıkla baş etme konusunda etkili olmadığına (Hawkins, Pepler ve Craig, 2001) işaret etmişlerdir.

Zorbalık olgusunun ilk ve orta kademe eğitim kurumlarında yeterince tanınıp bir sorun olarak değerlendirilmedikçe, dahası okul zorbalığını yönelik önleyici rehberlik etkinlikleri işe koşulmadıkça, pek çok öğrencinin aile, öğretmen ve akran desteğinden gibi yardımlardan yoksun kalacağı unutulmamalıdır. Nitekim zorbalık mağduru kurban öğrencilere yönelik kimi destek eğitim çalışmalarının okullardaki şiddeti ve zorbalığı önleyici rehberlik hizmetleri kapsamında ele alınması gerekliliği yönünde birçok araştırma bulgusuna rastlanmaktadır (Arslan, 2008; Çayırdağ, 2006; Dölek, 2002; Eşkisü, 2009; Genç, 2007; Gökler, 2007; Koç, 2006; Satan, 2006; Sipahi, 2008; Totan, 2008).

Zorbalığa müdahale etmeye yönelik çalışmalar; tüm-okul yaklaşımli veya grup odaklı yaklaşımlar çerçevesinde önleyici veya iyileştirici nitelikte olabilmektedirler. Her biri kendine özgü avantaj ve dezavantajlar barındıran bu programların kesişim noktası, zorbalıkla mücadelede öğrencileri desteklemektir. Okul zorbalığıyla başa çıkmaya yönelik grup odaklı yaklaşımlar arasında akran destek programlarının diğer programlara bazı üstünlükleri olduğu ileri sürülmektedir. Bu üstünlüklerin ilki, akran destek programlarının tanımı gereği yaşlıların etkileşimini merkeze almasıdır. Zorbalık olgusunda yaşlıların etkileşimini merkeze almak her şeyden önce okul ortamında zorbalığın tanınmasını ve belirlenmesini kolaylaştırmaktadır. Çünkü akran yardımcısı olan öğrenciler okul ortamındaki zorbalığı yetişkinlere göre çok daha erken fark edebilmektedirler. Bunun yanında öğrenciler, zorbalığa uğradıklarında duygu ve düşüncelerini yaşlılarıyla paylaşmayı daha fazla tercih etmektedirler. Ayrıca kurbanlar başları sıkıştığında yaşlılarına daha kolay ulaşabilmektedirler. Akran yardımcılarının varlığı, destek almayan öğrenciler, hatta veliler için de okulun güvenli bir ortam olarak algılanmasına hizmet etmektedir (Cowie ve Hutson, 2005; Craig ve Pepler, 2007; Foster- Harrison, 1994).

Okul zorbalığını önleme amacıyla akran destek programlarından oldukça yaygın bir biçimde yararlanılmakta ise de (Hawkins, Pepler, ve Craig, 2001; Houlston ve Smith, 2009; Hurst, 2001; Lepkowska, 2005; Mcearney, Roosmale-Cocq, Scott, ve Stephenson, 2008; Salmivalli, 2001; Stevens ve Bourdeaudhuij, 2000), Türkiye’de zorbalıkla baş etmeye yönelik herhangi bir akran destek programının yürütüldüğüne rastlanmamıştır. Buna karşın, zorbalıkla baş etme konusunda

geliştirilecek programlarda akran desteğinin önemini yerli literatürde de vurgulayanlar olmuştur (Güvenir, 2005; Totan 2008). Böyle bir düşünceden hareketle bu araştırmada ilköğretimde zorbalıkla başa çıkmaya yönelik bir akran destek programının geliştirilmesi ve bu programın altıncı ve yedinci sınıf öğrencileri üzerinde etkili olup olmayacağına denemesi amaçlanmıştır. Bu amaçla aşağıdaki araştırma soruları geliştirilmiştir:

1. Akran destek programı, bu programa katılan (*deney grubu*) ve katılmayan (*kontrol grubu*) öğrencilerin zorbalıkla başa çıkma becerileri arasında anlamlı bir farklılaşmaya yol açacak mıdır?
2. Akran destek programına katılan ve katılmayan öğrencilerin zorbalıkla baş etme düzeyleri deney işlemleri sona erdikten sonra da (bir ay ve iki ay sonra) korunacak mıdır?
3. Akran destek programına katılan öğrencilerin programın etkililiğine ilişkin görüşleri nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmanın türü, araştırma grubu, veri toplama araçları, geçerliği ve güvenilirliği, veri toplama teknikleri, verilerin analizi, gerekli ise etik kurul onayı yöntem kısmında detaylandırılmalıdır.

Araştırma Grubu

Bu araştırmanın, deney grubunu Eskişehir İl Merkezindeki bir ilköğretim okulunun 6. ve 7. sınıflarındaki 115 öğrenci arasından (59 kız ; 56 erkek), Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği- Ergen Formundan (Pişkin ve Ayas, 2007) en yüksek “kurban” puanlarını alan 42 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmanın kontrol gurubunu ise, deney grubunun öğrenim gördüğü eğitim bölgesinde yer alan, benzer sosyo-ekonomik seviyeye sahip öğrencilerin öğrenim gördüğü bir diğer okulun 6. ve 7. sınıf öğrencileri arasından aynı yöntemle seçilen 42 öğrenci oluşturmuştur. Ayrıca, deney gurubunun seçildiği okulun altıncı ve yedinci sınıf öğrencileri arasından seçilen 16 öğrenci araştırmada akran yardımcısı olarak rol almıştır. Zorbalıkla başa çıkabilmeleri için deney işlemi süresince deney grubu öğrencilerine yardımcı olmak amacıyla seçilmiş olan akran yardımcılarını, “Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği- Ergen Formundan en düşük “kurban” puanlarını alan, kendilerini olumlu sıfatlarla değerlendiren ve öğretmenleri tarafından olumlu sıfatlarla değerlendirilen, sosyometri puanları ve akademik başarıları

yüksek olan öğrenciler oluşturmuştur. Bu öğrencilerle bir toplantı yapılarak araştırmanın genel yapısı, amaçları ve işleyişi ilgili bilgi verilerek gönüllülük ve veli izinleri hakkında açıklama yapılmıştır. Öğrenciler gönüllü olduklarını bildirdikten sonra veliler toplantıya davet edilmişlerdir. Toplantıya gelebilen veya gelemeyen tüm velilerden, öğrencilerin programa katılmalarını onayladıklarına dair izin alınmıştır.

Veri Toplama Araçları

Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği. Bu çalışmada zorbalığa maruz kalan öğrencilerin zorbalıkla baş etme düzeyleri “*Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği- Ergen Formu*”ndaki “Kurban Ölçeği” ile belirlenmiştir. Kurban Ölçeğinden alınabilecek en yüksek puan 265, en düşük puan 53'tür. Puanlar arttıkça kurban olma durumu da artmaktadır. Ölçeğin yapı geçerliği belirlemek için yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğin Türk kültürü için kullanılabilir olduğu belirlenmiştir (Ayas, 2008). Kurban ölçeğinin Cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı toplam ölçek için .93, “fiziksel zorbalık” alt ölçeği için .82, “sözel zorbalık” alt ölçeği için .75, “izolasyon” alt ölçeği için .77, “söylenti yayma” alt ölçeği için .75, eşyalara zarar verme” alt ölçeği için .80 ve “cinsel zorbalık” alt ölçeği için .88 olarak hesaplanmıştır (Ayas,2008).

Destek Alan Öğrencilere Yönelik Görüşme Soruları. Bu çalışmada deneklerin akran destek programıyla ilgili görüşlerini belirlemek amacıyla, deney grubu öğrencilerine yönelik dört yapılandırılmış soru; (i)Akran yardımcılarından destek alırken neler yaşadınız? (ii) Destek alırken neler hissettiniz? (iii) Size destek veren akran yardımcısı(larının) görüşmedeki durumu hakkında neler söyleyebilirsiniz? (iv) Akran yardımcılarıyla yaptığınız görüşmenin zorbalıkla baş etme durumunuza etkisi oldu mu? hazırlanmıştır. Yapılan görüşmelerde öğrencilerin sorulara vermiş oldukları yanıtlar izinleri alınarak ses kaydı cihazı ile kayda alınmıştır.

İşlem

Pilot Çalışma. Deney işlemi öncesinde, çalışmanın yürütüldüğü okulun özelliklerini taşıyan başka bir okulda, deney işlemi sürecinde çıkabilecek olası aksaklıkları önceden belirleyerek, gerekli tedbirleri önceden almak ve araştırmacının akran yardımcılarının eğitimi ve uygulama süreci ile ilgili deneyim

sahibi olmasını sağlamak amacıyla bir pilot uygulama yürütülmüştür. 2009-2010 eğitim-öğretim yılının ikinci döneminde gerçekleştirilen pilot çalışmada, sadece pilot çalışmada görevlendirilmek amacıyla seçilmiş 10 akran yardımcısı, bu okulda zorbalığa maruz kaldığı belirlenen 12 öğrenciyle üç oturumluk akran destek oturumu gerçekleştirmiştir. Bu oturumlara katılan 12 öğrenciyle yapılan görüşmelerde, öğrenciler pilot çalışmanın akran yardımcılarından yeterli desteği aldıklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte pilot çalışma sonucunda elde edilen bilgiler doğrultusunda akran yardımcıları eğitiminde gerekli değişiklikler yapılmış ve eğitim sürecinin daha etkili işlemesi için zorba-kurban olgusu zorbalıkla baş etme eğitimi oturumlarına eklenmesine, her oturum sonunda öğrencilerle oturumun nasıl geçtiğine dair bir paylaşım yapılmasına, zorbalıkla baş etme konusunda akran yardımcılarının zorba ile kurban arasına girmemesi gerektiğinin vurgulanmasına, akran yardımcılarının gerektiğinde kendilerini açma becerileri kullanmasına ve deney grubu öğrencilerine “neden“ sorusunun sorulmamasına karar verilmiştir. Ayrıca yansıtma becerisinin yardım alan kişiye bir çeşit ayna olma işlevi taşıdığı, herhangi bir yargı ve yorumdan kaçınılmasının öneminin vurgulanarak daha fazla rol alıştırması programa eklenerek akran yardımcıları eğitimindeki eksiklikler giderilmiştir.

Zorbalıkla Baş Etmeye Yönelik Akran Destek Programı. Bu program “*akran yardımcıları eğitimi*” kapsamında önce akran yardımcılarına uygulanmış ve böylece akran yardımcılarının deney grubu öğrencileriyle uygun şekilde iletişim kurarak, zorbalıkla başa çıkabilmeleri için gerekli becerileri kazanmaları amaçlanmıştır. *Akran yardımcıları eğitimi* çalışması; “*Akran Yardımcılarının Zorbalıkla Baş Etme Eğitimi*” ve “*Akran Yardımcılarının Yardım Becerileri Eğitimi*” başlıklarını taşıyan iki modülden oluşmaktadır.

Akran yardımcıları, deney süreci boyunca, zorbalıkla başa çıkabilmeleri için deney grubu öğrencileriyle gerçekleştirmiş oldukları “akran destek oturumlarında” (*deney grubunda yer alan bir öğrenciyle bir akran yardımcısının yaklaşık 20 dakika süren, bire bir görüşmesi*), “akran yardımcıları eğitimi”nde edindikleri bilgi ve becerilerden yararlanmışlardır.

Akran yardımcıları eğitimi; “*Akran Yardımcılarının Zorbalıkla Baş Etme Eğitimi*” ve “*Akran Yardımcılarının Yardım Becerileri Eğitimi*” başlıklarını taşıyan iki modülden oluşmaktadır. *Zorbalıkla Baş Etme Eğitimi* modülünde yer alan üç oturumdan birincisinde, “Grup Kuralları ve Zorbalığa Giriş” başlığı altında akran yardımcılarına akran destek programının amaç ve işleyişleri tanıtılmakta, zorbalık kavramı ve öğrenci haklarına yer verilmektedir. “Zorbalıkla Baş Etme” başlığını

taşıyan ikinci oturumda, akran yardımcılarına zorbalıkla baş etme biçimleri tanıtılmakta, zorbaca davranışlarla karşılaştıklarında neler yapabileceklerini öğrenmeleri hedeflenmekte ve atılgan davranışların sözel olmayan boyutuna yer verilmektedir. “Akran Yardımcılarının Kişisel Baş Etme Güçleri” başlığını son oturum akran yardımcıların zorbalıkla ilgili kişisel deneyimlerini fark etmelerini hedeflenmektedir. Üçüncü oturumda ayrıca akran yardımcıların zorbalık kurbanlarıyla empati kurmalarına yardımcı olmak; zorbalıkla başa çıkabilmede “dur” ve “hayır” demenin önemini kavrayabilmeleri ve genel baş etme biçimlerini pekiştirebilmeleri hedeflenmektedir.

“Akran Yardımcılarının Yardım Becerileri Eğitimi” modülü ise 4 oturumdan oluşmaktadır. “Akran Yardımcılığı Sorumlulukları, İlkeleri Sınırları ve Özellikleri” başlığını taşıyan ilk oturumda üyelerin akran yardımcısı olmanın ilke ve sorumluluklarını anlamalarına yardım etmek; üyelerin akran yardımcısı olmanın sınırlarını anlamalarına yardım etmek; iyi bir akran yardımcısının özelliklerini tanımalarını sağlamak hedeflenmiştir. İkinci oturumda “Dinleme, Duyguları Anlama ve Empatik Tepki” başlığı altında üyelerin iletişimin öğelerini tanımalarını sağlamak; yardım sürecinde kullanacakları dinleme, destek alanı kabul etme, konuşmaya açık davet etme ve konuya odaklanma becerilerini geliştirmek; ayrıca üyelerin iletişim engellerini tanımalarını sağlamak, yardım sürecinde kullanacakları duygu yansıtma becerilerini geliştirmek ve üyelerin empatik tepki verebilme becerilerini geliştirmek ve dinlemenin bedensel boyutunu önemi fark etmeleri hedeflenmiştir. Üçüncü oturum “Destek Alan Akranlara Uygun Tepkilerin Verilmesi” başlığını taşımaktadır. Bu oturumda üyelerin zorbalığa uğrayan kişilerin duygularını fark etmelerine ve empati duygusu geliştirmelerine yardımcı olmak; olumlu ve olumsuz duygu yansıtma tepkileri verebilmelerine yardımcı olmak; davranış yansıtma tepkileri verebilmelerine; çözüm odaklı soru sorabilmelerine; özetleme yapabilme becerilerinin gelişmesine yardımcı olmak ve destek alana tavsiyede bulunmamaları gerektiğini anlamalarına yardımcı olmak hedeflenmiştir. Son oturum olan dördüncü oturumda “Akranlara Yardım Etme Basamakları” başlığı altında üyelerin zorbalıkla baş etme biçimlerini tanımalarını sağlamak ve “akran yardımcıları grubu yardım basamakları”nı anlamalarına yardımcı olmak hedeflenmiştir.

Akran yardımcıların kurban öğrencilerle yaptığı görüşmeler “akran destek oturumu” olarak tanımlanmıştır. Bu oturumlar bir akran yardımcısı ile

deney grubunda yer alan bir öğrencinin yaklaşık 20 dakika süren birebir gerçekleştirdikleri görüşmedir. Akran destek oturumları arka arkaya dört hafta olmak üzere toplam dört oturumda gerçekleştirilmiş ve deney grubundaki 42 öğrenciyle toplam 57 akran destek görüşmesi yapılmıştır. Görüşmede akran yardımcıları “akran yardımcıları eğitimi”nde edindikleri bilgi ve beceriler doğrultusunda deney grubu öğrencilerine zorbalıkla baş etme konusunda yardım sunmuşlardır. Akran destek oturumları çok amaçlı salon, sınıf veya rehberlik servisinde gerçekleştirilmiştir. Destek oturumları gerçekleştirilirken araştırmacı akran yardımcılarının ulaşabileceği bir mesafede olmakla birlikte konuşulanları duymayacak bir mesafede durmaktadır. Bu oturumlarda araştırmacı gerekli durumlarda akran yardımcılarının veya deney grubu öğrencilerinin sorularına cevap vermiştir.

Deneysel İşlem. Araştırmanın deneysel işlem sürecinde 16 akran yardımcısı, akran destek programı kapsamında 14 öğrenciyle ikişer, 28 öğrenciyle birer kez akran destek oturumu gerçekleştirmiştir. Ayrıca deney grubundaki öğrencilerinden biri, iki farklı akran yardımcısıyla birer oturum yapmıştır.

Kontrol grubundaki öğrencilere ön test ve izleme ölçümleri dışında hiçbir işlem uygulanmamıştır. Akran destek programının etkililiğini belirlemek için deney işlemlerinin sona ermesinden bir hafta sonra deney ve kontrol grubu öğrencilerine *Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği* son-test olarak uygulanmış, son-testin uygulanmasından dört hafta sonra ilk izleme ölçümü, sekiz hafta sonra da ikinci izleme ölçümü yapılarak elde edilen bulgular birbirleriyle karşılaştırılmıştır. Ayrıca akran destek programının sona ermesinden bir hafta sonra deney grubundaki öğrencilere “*Destek Alan Öğrencilere Yönelik Görüşme Soruları*” uygulanarak programa katılan deney grubu öğrencilerinin programın etkililiğine ilişkin görüşleri belirlenmiştir.

Program oluşturulurken ve yürütülürken hem zorbalıkla başa çıkmak için yardım alan deney grubu öğrencilerinin hem de arkadaşlarına destek olacak akran yardımcısı öğrencilerin psikolojik ihtiyaçları ve gönüllülük, gizlilik, saygı görme haklarına duyarlı olacak şekilde yararlılık ve zarar vermeme ilkesi “Türk PDR Derneği Etik Kodları” çerçevesinde gözetilmiştir. Akran destek programının okulda uygun şekilde tanıtılarak ve akran yardımı alan öğrencilerin damgalanmasına engel olacak şekilde “normalleştirilmesi”ne özen gösterilmiştir. Akran yardımcıları düzenli olarak süpervizyon almışlar, böylelikle aşırı yüklenme, sorumluluk sınırını geçme gibi problemlerin önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmada akran destek görüşmelerinin akran yardımcıları tarafından da değerlendirilmesine önem verilerek her bir akran destek görüşmesinin akran

yardımcısı tarafından değerlendirilmesi sağlanmış ve araştırmacı tarafından görüşmede gerekli olan yardım etme basamakları denetlenmiştir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizi ile ilgili bilgiler bu kısma ayrıntılı bir şekilde yazılmalıdır. Bu çalışmada deney ve kontrol grupları arasında eşleştirme yapılamaması nedeniyle oluşabilecek yanlılıkta bir azalma sağlamak üzere, (deney ve kontrol grubunun ön test kurban puanlarında anlamlı bir farklılık görülmemekle beraber) son testlerin karşılaştırılmasında elde verilerin analizi için ANCOVA kullanılmıştır. Deney grubunun deneysel işlem sonrası kurban puanlarındaki değişimleri belirleme amacıyla yapılan izleme testlerinde ise Tekrarlı Ölçümler İçin Tek Faktörlü ANOVA tekniği kullanılmıştır. Tekrarlı Ölçümler İçin Tek Faktörlü ANOVA analizleri deney grubunun ön-test, son-test, ilk-izleme ve son-izleme ölçümleri için yapılmıştır. Aynı şekilde kontrol grubunun ön-test, son-test, ilk-izleme ve son-izleme ölçümleri için de Tekrarlı Ölçümler İçin Tek Faktörlü ANOVA analizi yapılmıştır. Verilere ilişkin istatistik analizler için SPSS paket programı kullanılmış, tüm istatistik analizlerde .05 anlamlılık düzeyi esas alınmıştır.

Deney grubunun akran destek programıyla ilgili görüşleri programının sona ermesinden bir hafta sonra “Destek Alan Öğrencilere Yönelik Görüşme Soruları” ile toplanmıştır. Bu görüşmelerden elde edilen veriler nitel veri kapsamında değerlendirilerek, içerik analizine tabi tutulmuştur. Verilerin kodlama işlemi ve tema oluşturma işlemi QSR-Nvivo 9 paket programı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Oluşturulan temaların güvenilirliği için bir alan uzmanının görüşüne başvurulmuştur.

BULGULAR

Deney ve kontrol gruplarının veri analizinde verilerin normal dağılımı incelenmiş olup deney grubuna ait çarpıklık (1,525) ve basıklık değerleri (3,516) ile kontrol grubuna ait çarpıklık (2,084) ve basıklık değerleri (7,188) araştırmanın bağımsız değişkeni olan “zorbalık karşısında kurban durumunda” olma bağlamında standart normal dağılım göstergelerinin ortaya çıkmayabileceği beklendik bir durum olduğundan, katılımcıların kurban puanlarına ilişkin çarpıklık ve basıklık

değerlerinin kabul edilebilir sınır değerler (3-10) arasında olduğu görülmüştür (akt. Aminu ve Shariff, 2014).

Deney ve Kontrol Gruplarının Deney İşleminde Sonra Zorbalıkla Baş Etme Düzeylerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

“Akran destek programına katılan *deney grubu* ve katılmayan *kontrol grubu* öğrencilerinin deney işlemleri öncesinde (*ön test*) deney işlemlerinin sona ermesinden bir hafta sonra (*son test*), bir ay sonra (*ilk izleme*) ve iki ay sonra (*son izleme*) Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği- Kurban Puanları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Deney ve Kontrol Gruplarının Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği- Kurban Puanlarına İlişkin Ön-test, Son-test, İlk-izleme ve Son-izleme Puanlarının Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Gruplar	Ön-test	Son-test	İlk-izleme	Son-izleme
Deney grubu Ortalama	99.29	89.00	76.95	74.36
Deney grubu Standart Sapma	23.22	22.98	18.09	16.12
Kontrol grubu Ortalama	105.29	89.71	87.33	81.19
Kontrol grubu Standart Sapma	18.97	21.96	25.07	23.57

Tablo 1’de görüldüğü gibi deney ve kontrol grubundaki katılımcıların Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği- son test kurban puanlarının ortalamaları birbirine çok yakındır. Buna karşın deney ve kontrol gruplarındaki katılımcıların ön test, ilk izleme ve son izleme testlerinden almış oldukları kurban puanları arasında kontrol grubu lehine küçük farklılıklar vardır. Ayrıca her iki gruptaki katılımcıların ön test ölçümlerinden sonraki ölçümlerde giderek daha düşük kurban puanları elde ettikleri görülmektedir.

Akran destek programı, bu programa katılan (deney grubu) ve katılmayan (kontrol grubu) öğrencilerin zorbalıkla başa çıkma becerileri arasında anlamlı bir farklılaşmaya yol açacak mıdır? biçiminde ifade edilmiş olan araştırmanın birinci araştırma sorusunu test etmek için, deney ve kontrol gruplarının zorbalıkla baş etme düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamasıyla birlikte katılımcıların ön-test puanları ortak-değişken (covariate) olarak atanmış ve gruplarının düzeltilmiş kurban testi ortalama puanları arasında gözlenen farkın anlamlı olup olmadığı kovaryans analizi ile test edilerek buna ilişkin sonuçlar Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği- Son Test Düzeltilmiş Kurban Puanlarına Göre Deney ve Kontrol Gruplarının Karşılaştırılmasına İlişkin Kovaryans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	<i>p</i>
Ön-test	119.362	1	11936.152	32.787	.000
Grup	150.053	1	150.053	.412	.523
Hata	29488.420	81	364.055		
Toplam	29757.835	83			

Not. ** *p* < .05 anlamlılık düzeyi esas alınmıştır.

Tablo 2’de görüldüğü gibi deney ve kontrol gruplarının düzeltilmiş son-test ortalama kurban puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır [*F* (1-81) = .412, *p* > .05]. Deney grubunun düzeltilmiş son test ortalama puanı (*X*=90.70, *s*=2.96); kontrol grubunun düzeltilmiş son test ortalama puanı (*X*=88.01, *s*=2.96) olarak belirlenmiştir. Buna göre son test ölçümlerine göre, Zorbalıkla Baş Etmeye Yönelik Akran Destek Programına katılan deney grubu öğrencilerinin zorbalıkla baş etme düzeyleri ile programa katılmayan kontrol grubu öğrencilerinin zorbalıkla baş etme düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir.

Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği - İzleme Testleri- Düzeltilmiş Kurban Puanlarına Göre Deney ve Kontrol Gruplarının Karşılaştırılmasına İlişkin Kovaryans Analizi Sonuçları

Akran Destek Programı’na katılan ve katılmayan öğrencilerin zorbalıkla baş etme düzeyleri deney işlemleri sona erdikten sonra da (bir ay ve iki ay sonra) korunacak mıdır? şeklinde ifade edilmiş olan ikinci araştırma sorusu, deney ve kontrol gruplarının zorbalıkla baş etme düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamakla birlikte, ön test puanları kontrol edilerek kovaryans analizi ile test edilerek karşılaştırılmış ve buna ilişkin sonuçlar Tablo 3 ve Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 3. Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği- Kurban Puanlarına İlişkin Deney ve Kontrol Gruplarının Düzeltilmiş Kurban (İlk İzleme) Testi Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Kovaryans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	<i>p</i>
Ön-test	9794.16	1	9794.16	16.62	.000
Grup	1092.94	1	1092.94	3.012	.086
Hata	29389.07	81	362.83		
Toplam	40176.17	84			

Not. ** $p < .05$ anlamlılık düzeyi esas alınmıştır.

Tablo 3’de görüldüğü gibi deney ve kontrol gruplarının düzeltilmiş ilk izleme ortalama kurban puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır [$F(1-81) = 3.012, p > .05$]. Deney grubunun düzeltilmiş ilk izleme ortalama puanı ($X=78.50, s=2.95$); kontrol grubunun düzeltilmiş ilk izleme ortalama puanı ($X=85.79, s=2.95$) olarak belirlenmiştir. Buna göre Zorbalıkla Baş Etmeye Yönelik Akran Destek Programı’na katılan deney grubu öğrencilerinin zorbalıkla baş etme düzeyleri ile programa katılmayan kontrol grubu öğrencilerinin ilk izleme ölçümlerindeki zorbalıkla baş etme düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 4. Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği- Kurban Puanlarına İlişkin Deney ve Kontrol Gruplarının Düzeltilmiş Kurban (Son İzleme) Testi Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Kovaryans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	<i>p</i>
Ön-test	59.31.89	1	59.31.89	17.475	.000
Grup	403.14	1	403.14	1.188	.279
Hata	27496.27	81	339.46		
Toplam	33831.30	84			

Not. ** $p < .05$ anlamlılık düzeyi esas alınmıştır.

Tablo 4'te görüldüğü gibi deney ve kontrol gruplarının düzeltilmiş son izleme testi ortalama kurban puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır [$F(1-81) = 1.188, p > .05$]. Deney grubunun düzeltilmiş son izleme ortalama puanı ($X=75.56, s=2.86$); kontrol grubunun düzeltilmiş son izleme ortalama puanı ($X=79.99, s=2.86$) olarak belirlenmiştir. Buna göre Zorbalıkla Baş Etmeye Yönelik Akran Destek Programına katılan deney grubu öğrencilerinin zorbalıkla baş etme düzeyleri ile programa katılmayan kontrol grubu öğrencilerinin son izleme ölçümlerinde zorbalıkla baş etme düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir.

Araştırma bulguları deney ve kontrol grupları arasında son test ve izleme testleri ölçümleri açısından anlamlı bir farklılık ortaya koymamakla birlikte, deneysel işlemin etkililiğini daha iyi açıklayabilmek için deney ve kontrol gruplarının ölçümleri kendi içlerinde de ayrı ayrı incelenmiştir. Bu amaçla Tablo 5 ve Tablo 6'da verilen hem deney grubunun ölçümleri hem de kontrol grubunun ölçümleri ayrı ayrı tekrarlı ölçümler için tek faktörlü ANOVA ile analiz edilmiştir.

Tablo.5 Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği- Kurban Puanlarına İlişkin Deney Grubunun Öntest, Sontest, İlk İzleme ve Son İzleme Puanlarının ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	<i>p</i>
Deneklerarası Ölçüm	45454,530	41	1108,647		
Hata	16719,161	3	5573,054	30,666	0,001
Toplam	22353,589	123	181,736		
	84527,28	167			

Not. ** $p < .05$ anlamlılık düzeyi esas alınmıştır.

Bu analizlerden elde edilen bulgulara göre hem deney grubu ön-test, son-test, ilk izleme ve son izleme kurban puanları arasında anlamlı farklılıklar olduğu [$F(3-123) = 30.666, p < .05$], hem de kontrol grubu ön-test, son-test, ilk izleme ve son izleme testi kurban puanları arasında anlamlı farklılıklar olduğu [$F(3-123) = 18.279, p < .05$] belirlenmiştir. Söz konusu farklılıkların hangi ölçümlerden kaynaklandığını belirlemek için ikili karşılaştırmalar incelendiğinde hem deney

grubu öğrencilerinin hem kontrol grubu öğrencilerinin kurban puanlarında deney sonrasında ve izleme ölçümlerinde anlamlı düzeylerde azalmalar olduğu görülmüştür. Bu bulgular, deney grubunda yer alan öğrencilerin kurban puanlarında akran destek programına katılmalarından sonra anlamlı düzeylerde azalmalar olduğunu ve bunun izleme ölçümlerinde de korunduğunu göstermektedir. Deney grubuna benzer biçimde kontrol grubunda yer alan öğrencilerin kurban puanlarında da son testten sonra anlamlı düzeylerde azalmalar olduğunu ve bu artışın izleme ölçümlerinde de korunduğu belirlenmiştir.

Tablo.6 Akran Zorbaliğı Belirleme Ölçeği- Kurban Puanlarına İlişkin Deney Grubunun Öntest, Sontest, İlk İzleme ve Son İzleme Puanlarının ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	<i>p</i>
Deneklerarası	53372,619	41	1301,771		
Ölçüm	13244,667	3	4414,889	18,279	0,001
Hata	29708,333	123	241,531		
Toplam	96325,619	167			

Not. ** *p* < .05 anlamlılık düzeyi esas alınmıştır.

Deney Grubu Öğrencilerinin Akran Destek Programı ile İlgili Görüşlerine İlişkin Bulgular

Akran destek programına katılan öğrencilerin programın etkililiğine ilişkin görüşleri nelerdir? şeklinde ifade edilmiş olan üçüncü araştırma sorusunu yanıtlamak için deney grubundaki katılımcılarla yüz yüze görüşülerek;

- akran yardımcılarından destek alırken neler yaşadıkları,
- akran yardımcılarından destek alırken neler hissettikleri,
- akran yardımcısının görüşmedeki durumlarına ilişkin görüşleri
- akran yardımcılarıyla yapılan görüşmelerin zorbalıkla başa çıkabilmelerine olan etkileri gibi konulardaki görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Görüşmelerden elde edilen veriler doğrultusunda deney grubunda yer alan öğrencilerin akran destek programı ile ilgili görüşleri; 1) akran destek görüşmelerine ilişkin algılar, 2) görüşmelerde yaşanan duygular, 3) akran

yardımcılarına ilişkin algılar, 4) programın etkililiğine ilişkin görüşler biçiminde temalar altında toplanmıştır.

Akran destek görüşmelerine ilişkin algılar ilgili tema, *olumsuz yaşantılar* ve *olumlu yaşantılar* şeklinde iki alt temada betimlenmiştir. Akran destek görüşmeleri sırasında olumsuz yaşantılar geçirdiğini belirten iki katılımcı belirlenmiş ise de bunların görüşmeler esnasında olup bitenlerle ilgili olmadığı, akran yardımcılarıyla geçmişteki olumsuz deneyimlerle ilgili oldukları anlaşılmıştır. Akran destek görüşmelerinde olumlu yaşantılar geçirdiklerini belirten 33 katılımcı; bu görüşmeleri “iyiydi, güzeldi”, “yaşantılarımı paylaştım” ve “çözüm yollarını konuştuk” şeklinde ifade etmişlerdir.

Deney grubundaki katılımcıların görüşmeler esnasında yaşadıkları duygulara ilişkin betimlemelerinden elde edilen verilere göre, katılımcıların çoğunluğunun akran destek görüşmeleri sırasında olumlu duygular yaşadıkları belirlenmiştir. Bunlardan 8’i mutluluk, 6’sı umutlanma, 5’i kendini rahatlamış hissetme, 14’ü ise güven duyma şeklinde olumlu duygular yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Akran destek görüşmeleri sırasında 14 katılımcı olumsuz duygular yaşadığını belirtmiş; bunlardan 2’sinin korku, 3’ünün “tedirginlik”, 2’sinin “gerginlik”, 3’ünün “kaygı”, 1’inin “utanç”, 1’inin “üzüntü”, 1’inin “güvensizlik”, 1’inin de “suçluluk duygusu” yaşadığı dile getirilmiştir.

Deney grubu öğrencilerinden 2 katılımcı zorbalık yapan öğrencilerin yardım aldığı için daha fazla üstüne geleceğini düşünerek korku duyduğunu dile getirmiştir. Bu doğrultuda aşağıda denek 6’nın görüşlerine verilmiştir.

Denek 6: “*Arkadaşlarımdan birisi duyacak diye korktum, sonra gelip hep kavgaya edecekler diye korktum*”

Akran destek görüşmelerinde deney grubu öğrencilerinden 3 katılımcı “tedirginlik”, 2 katılımcı “gerginlik”, 3 katılımcı ise “gizlilikle ilgili kaygı” birer katılımcı ise “utanç”, “üzüntü”, “güvensizlik” ve kendini bir başkasına açmakla ilgili olarak “yakın arkadaşına karşı suçluluk duygusu” ifade etmişlerdir. Bu doğrultuda denek 3, denek 16 ve denek 8’in ifadelerine yer verilmiştir.

Denek 3: “*Arkadaşlarımla daha iyi bağlantı kurabilecek miyim, daha iyi öğrenebilecek miyim, o tür bir şey*” Denek 16: “*Nasıl olacağımı bilmiyordum daha ilk geldiğim için, gergindim biraz... (Akran yardımcısının) en yakın arkadaşı, yani onun bakımında görüştüüm ben, zorbalık yapmıştı bana, acaba ona söyler mi, söylemez mi, yani onun için tedirgin oldum*”

Denek 8: “*Destek alırken ilk baş böyle bir şüphelendim acaba söyler mi diye ama sonradan bana güven hissettirdi*”

Deney grubu öğrencilerinin görüşmeler sırasında yaşadığı kaygı, güvensizlik, utanç gibi olumsuz duygularının akran 133 destek görüşmelerinden kaynaklanmadığı düşünülmektedir. Bir psikolojik yardım sürecinde bu tür olumsuz duyguların ortaya çıkması beklenmektedir. Deney grubu öğrencilerinin yaşadığı kaygı, güvensizlik, utanç gibi duygular deney grubu öğrencileri ile akran yardımcıları arasında terapötik bir iletişim kurulduğunu gösteren olumsuz duygulardır. Bunun yanında görüşmenin başlangıcında kaygı duyan bazı deneklerin görüşme ilerledikçe rahatlamış olduklarını belirttikleri göz önüne alındığında olumsuz duyguların destek görüşmelerinden kaynaklanmadığı düşünülmektedir. Bir psikolojik yardım sürecinde bu tür olumsuz duyguların ortaya çıkması beklenmektedir. Deney grubu öğrencilerinin yaşadığı kaygı, güvensizlik, utanç gibi duygular deney grubu öğrencileri ile akran yardımcıları arasında terapötik bir iletişim kurulduğunu gösteren olumsuz duygulardır. Bunun yanında görüşmenin başlangıcında kaygı duyan bazı deneklerin görüşme ilerledikçe rahatlamış olduklarını belirttikleri göz önüne alındığında olumsuz duyguların en az seviyede yaşanmış olduğu sonucuna varılmıştır.

Deney grubu öğrencilerinin olumlu ve olumsuz duyguları genel olarak değerlendirildiğinde öğrencilerin büyük çoğunluğunun akran destek görüşmeleri sırasında olumlu duygular yaşadıkları anlaşılmaktadır. Deney grubu öğrencilerinin akran destek görüşmelerini yürüten akran yardımcılarına ilişkin algıları incelendiğinde, öğrencilerden pek azının akran yardımcılarına dair olumsuz görüşlere sahip olduğu, büyük çoğunluğunun akran yardımcılarıyla ilgili görüşlerinin programın amaçlarına hizmet edecek şekilde olumlu olduğu görülmüştür. Son olarak deney grubu öğrencilerinin akran destek programının etkililiğine dair görüşleri incelendiğinde deney grubu öğrencilerinin büyük çoğunluğunun programın zorbalıkla baş etmede etkili olduğu yönünde görüşlere sahip olduğu belirlenmiştir.

Deney grubu öğrencilerinden 28 katılımcının programın zorbalıkla baş etmede etkili olduğunu dile getiren ifadeler kullandığı belirlenmiştir. Programın zorbalıkla baş etmede etkili olduğu yönünde görüşlere sahip öğrencilerin programın etkililiğini kendilerine aktarılan baş etme biçimleriyle tanımladıkları görülmektedir. Deney grubu öğrencilerinin ifadelerinden bazen sözel baş etme biçimlerini, bazen fiziksel baş etme biçimlerini bazen de her iki biçimi bir arada kullandıkları belirlenmiştir. Öğrencilerin kullandıkları baş etme biçimlerinin dağılımı incelendiğinde deney grubundan 16 katılımcının sözel baş etme tepkileri sergiledikleri belirlenmiştir. Bu katılımcılardan 6'sının olumsuz duygularını ifade edebilme, 4'ünün öğrenci haklarını bilme, 7'sinin "hayır/dur, hakkın yok" vs.

tepkileri verme, 2'inin zorbalığa zorbalıkla karşılık vermeme, bir öğrencinin ise kendi yaptığı şakaları azaltma şeklinde sözel baş etme 137 tepkileri sergiledikleri görülmüştür. Bu doğrultuda denek 4, denek 2, denek 34, denek 15 ve denek 39'un görüşlerine yer verilmiştir.

Denek 4: “*Özellikle bir arkadaşımınla anlaşamıyordum ben. Bunu paylaştığım zaman şunu söylemişti: “onların istemediği hareketleri yapma, senin istemediğin hareketleri söyle, hala sana zorbalık yaparlarsa yaptığı şeylerin zorbalık olduğunu onlara anlat” dedi. Ve ben de bunu anlattım.*”

Denek 2: “*Ençok zorbalığa zorbalıkla karşılık vermemeyi öğrendim. Bundan boşlanmadığımı biliyorsun, bunu yapmanı istemiyorum dedim.*”

Denek 34: “*Konuşarak, vurmadan, yani kimseyle kötü iletişim kurmadan yapabileceğimi anladım.*”

Denek 15: “*Okul kurallarını ya da öğrenci haklarını söyleyecektim, söyledim, oldu, memnun kaldım.*”

Denek 39: “*Ondan sonra “hayır”, “dur” daki sözleri falan söyledim, ondan sonra arkadaşım söylemedi. O zamandan beri şimdiye kadar hiç zorbalıkla karşılaşmadım.*”

Deney grubundan 17 katılımcının fiziksel baş etme tepkileri sergiledikleri belirlenmiştir. Bu katılımcılardan 8'inin okulda bir öğretmen, idareci, rehber öğretmen gibi bir yetişkine veya aileden birine haber verme, 3'ünün ortam değiştirme, 5'inin sakin tepki verebilme, 2'sinin ise arkadaşlarına mesafe koyma şeklinde fiziksel baş etme tepkileri sergiledikleri görülmüştür. Bu doğrultuda denek 6, denek 35, denek 38 ve denek 41'in görüşlerine yer verilmiştir.

Denek 6: “*İlk başta “hepimiz öğrenciyiz” diye haklarımı savundum kendi haklarımı. Sonra “öğretmenime söylerim” diye bir kez uyardım, sonra öğretmenime söyledim, öğretmenimiz konuştu, yavaş yavaş düzelmeye başladı.*”

Denek 35: “*Arkadaşlarım bana kötü söz söylerken ben aldırmadım, nefes uygulamasını yaptım. Onlar da zaten ben nefes uygulamasını yapınca söylememeye başladılar. Ben de sevindim. Bir daha da söylemeyeceklerini tahmin ediyorum öğretmenim.*”

Denek 38: “*Sözgel olarak içimden sayıyorum 10'a kadar, rahathıyorum.*”

Denek 41: “*Mesela bazen biri bana bir şey söylediği zaman kırıcı olabiliyordum ama artık öyle değil, daha uyusal davranıyorum.*”

Deney grubu öğrencilerinden 3 kişi programın zorbalıkla baş etme konusunda işe yaramadığı görüşünü paylaşarak programın etkisizliği yönünde görüş bildirmiştir. Bu doğrultuda denek 23, denek 24 ve denek 28'in, görüşlerine yer verilmiştir.

Denek 23: “*Şu an (etki) olmadı da yani deneyeceğim.*”

Denek 24: “*(Görüşme) iyi gitti ama işe yaramadı.*”

Denek 28: “*Bunlar karşısında bu çözümleri denedim, ama pek faydası olmadı, sorunlarımı çözebileceğime inanıyordum, ama çözemedim.*”

Deney grubu öğrencilerinden bazıları da programın etkililiğini yaşamları üzerindeki dolaylı etkilerle ifade etmişlerdir. Deney grubu öğrencilerinden 5 katılımcı “baş etmeyi öğrendikleri ama henüz uygulamadıkları”, 4 katılımcı “arkadaşlarla daha iyi iletişim kurabildikleri”, 1 katılımcı “daha az üzüldüğü”, ve 1 katılımcı “derslerine çalışmaya başladığı” şeklinde programın dolaylı etkileri olduğu yönünde görüşlerini ifade etmişlerdir. Bu doğrultuda denek 18, denek 42, denek 33, denek 40 ve denek 35’in görüşlerine yer verilmiştir.

Denek 18: “*Ç. ’lar benimle dalga geçiyordu, (akran yardımcısı) MT ile görüşme aldım, sonra artık onlar bir şey diyemiyorlar, bir dersler MT nin dediklerini derim.*”

Denek 42: “*... Ondan sonra (akran yardımcısı) gösterdi işte “hayır” falan demelisin onları gösterdi... bu konuşmadan sonra (zorbalık yapan) yapmadı bir daha, o yüzden, söyleyecektim yapmadı bir daha.*”

Denek 33: “*Ben (akran yardımcısı) M.T’ nin açıkladığı şeylerle arkadaşlarımdan bana daha iyi davrandığını düşündüm.*”

Denek 35: “*Akran yardımcısından destek alırken gerçekten yararları bana çok oldu. Ee, arkadaşlarımla daha iyi iletişim kurmaya başladım. Kötü sözler onlar bana ederken artık etmiyorlar.*”

Denek 40: “*Yani şimdi arkadaşım daha iyi geçiniyorum, eskisi gibi değil yani, şiddet falan, bir de suçsuzken öğretilene söyleme şeyi de kalktı gibi gözüküyor, benim için çok önemli.*”

Elde edilen bulgular doğrultusunda deney grubu öğrencilerinin akran destek programında genel olarak olumlu yaşantılar geçirdikleri, olumlu duygulara yaşadıkları, akran yardımcılara dair olumlu görüşlere sahip oldukları ve akran destek programının zorbalıkla baş etme durumlarına olumlu yönde etki ettiği görüşüne sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

İlköğretime devam eden öğrencilerin okul zorbalığıyla başa çıkabilmelerini kolaylaştırmak amacıyla geliştirilen bir akran destek programının altıncı ve yedinci sınıf öğrencilerinin zorbalıkla başa çıkma düzeyleri üzerindeki etkilerini inceleyen bu araştırmada, programın etkililiği deneyi izleyen son test ve bunu izleyen iki izleme testi ile test edilmiş, elde edilen bulgulara göre programın

deney ve kontrol gruplarının zorbalıkla başa çıkma düzeyleri arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşmaya yol açmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Program sona erdikten sonra deney ve kontrol gruplarının zorbalıkla başa çıkma düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık görülmemekle birlikte, gruplarının son test ve izleme testlerinden elde etmiş olduğu ortalama kurban puanları kendi içlerinde ayrı ayrı incelendiğinde, her iki grubun zorbalıkla başa çıkma düzeylerinin son test ölçümlerinde anlamlı düzeylerde arttığı ve bu durumun deney işleminden bir ve iki ay sonra yapılan izleme ölçümlerinde de korunduğu belirlenmiştir. Bir başka deyişle program sonrasında hem deney hem de kontrol grubunun zorbalıkla başa çıkma düzeylerini yansıtan kurban ölçeği ortalama puanları anlamlı düzeylerde azalmış, fakat gruplardan birindeki puan düşüşleri diğer gruptaki düşüşlerden anlamlı düzeylerde fark yaratacak kadar daha fazla olmamıştır. Nitekim deney grubuyla deney sonrasında yapılan görüşmelerde, deney grubu öğrencilerinin akran destek programının uygulama sürecindeki yaşantılarının, duygularının, akran yardımcılara ilişkin algılarının ve akran destek programının zorbalıkla başa çıkmalarındaki rolünün nasıl olduğuna ilişkin görüşlerinde büyük ölçüde olumlu görüşler belirtmişlerdir. Bu çalışmanın üçüncü araştırma sorusu ile ilişkili olan bu bulgulardan da anlaşılabilceği gibi deney grubuna katılan öğrenciler de akran destek programının etkili olduğu görüşündedirler. Deney grubundaki katılımcılardan az da olsa bazıları akran görüşmeleri sırasında kaygı, güvensizlik, utanç gibi olumsuz duygular yaşadıklarını belirtmiş olsalar da, bunun akran destek görüşmelerinin niteliğinden çok, psikolojik yardım sürecinin doğasından kaynaklanan bir durum olduğu düşünülmektedir. Sonuç olarak bu araştırmanın akran destek programının okul zorbalığı ile başa çıkmadaki etkililiğini ortaya koyan bulguları, bu konudaki önceki araştırma bulgularıyla (Cowie, Hutson, Öztuğ ve Myers, 2008; Hurst, 2001; McElearn, Roosmale-Cock, Scott and Stephenson, 2008; Naylor ve Cowie, 1999) da tutarlılık göstermiştir.

Akran destek programına katılmayan kontrol grubundaki öğrencilerin zorbalıkla başa çıkma düzeylerinde de program sonrasında beklenmedik düzeyde anlamlı gelişmelerin gözlenmiş olması yoruma açık gibi görünse de, deney işlemlerine ilişkin ölçümlerden sonra yapılan incelemelerde bu durumun kontrol grubu öğrencileriyle ilişkili kontrol edilememiş beklenmedik değişkenlerden kaynaklanmış olabileceği izlenimi edinilmiştir. Şöyle ki; araştırmanın kontrol grubuna ait izleme verileri toplanırken kontrol grubundaki öğrencilerin okul yöneticilerinin okulda yürütülen “kredi puanı uygulaması” adında bir uygulama

yürütmekte oldukları ve bu uygulamada 6., 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin bazı istenmedik davranışlarının okul müdür yardımcısı tarafından öğretim yılı boyunca “takip defteri’ne işlenerek kayıt altına alındığı fark edilmiştir. Araştırmaya başlarken araştırmacının bilgilendirilmemiş olduğu bu uygulamada; öğrencilerin öğretmenlerine ve arkadaşlarına karşı olan davranışlarının, ödev yapma ve derslere düzenli devam etme gibi davranışlarının kredilendirildiği, toplam kredi notu düşük olan öğrencilerin belirlenmiş kimi yaptırımlarla karşı karşıya kalacaklarının bildirildiği belirlenmiştir. Çağdaş eğitim anlayışına uygun düşmeyen bir uygulama olsa da bu uygulama muhtemelen okulda zorbalığa eğilim gösteren öğrencileri zorbalık davranışlarından alıkoymuş olabilir. Buna bağlı olarak da kontrol grubunun devam ettiği okuldan seçilen kontrol grubu öğrencilerinin kurban ölçeğinden elde etmiş oldukları ortalama puanlar giderek düşmüş olabilir.

Bu çalışmanın birinci ve ikinci araştırma sorularıyla ilişkili olan bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde, deney işlemini izleyen ölçümlerde deney grubu ile kontrol grubunun zorbalıkla baş etme düzeyleri arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşmanın gözlenememiş olması programın etkili olmamasıyla ilişkili değil, fakat her iki grubun zorbalıkla başa çıkma düzeylerinin programdan sonra anlamlı düzeylerde artmış olmasıyla ilişkili gibi görünmektedir.

Türkiye’de ilköğretim okullarında görülen zorbalık olgusu ile karşı karşıya kalan kurban öğrencilerin akran destek programı aracılığı ile zorbalıkla nasıl başa çıkabileceklerini ortaya koymayı amaçlayan ilk araştırma olması, bu araştırmanın güçlü yönlerinden biri olarak görülmektedir. Yine, okul zorbalığını önlemeye, ya da okul zorbalığı ile karşı karşıya kalan kurban öğrencilere yardımcı olmaya yönelik bir akran destek programının ilk kez bu araştırma kapsamında geliştirilmiş olması, araştırmanın bir diğer güçlü yönünü oluşturmaktadır. Akran yardımcılarının seçiminde sadece *Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği- Ergen Formu*’ndaki “Kurban Ölçeği” puanları ile yetinilmeyip, bunun yanı sıra öğretmenleri tarafından olumlu sıfatlarla değerlendirilen, sosyometri puanları ve akademik başarıları yüksek olan öğrencilerin akran yardımcısı olarak seçilmesine dikkat edilmiş olması da bu araştırmayı güçlendiren bir uygulama olarak değerlendirilmiştir. Dürüst olmayan şekilde veya istemeyerek ölçek maddelerini yanlış cevaplayan katılımcıların tespit edilememiş olması bu araştırmanın sınırlılıklarından birisidir. Bir diğer sınırlılık ise, bu araştırmanın sadece iki ilköğretim okulundan seçilen katılımcılarla yürütülmüş olması nedeniyle, araştırma sonuçlarının genellenebilirliğinin kısıtlanmış olmasıdır.

Akran desteği yoluyla zorbalıkla başa çıkmayı test edecek araştırmacılara şunlar önerilebilir:

1. Akran desteği programlarının etkililiğini sınavacak araştırmalarda katılımcıların belirlenmesinde çeşitli veri toplama yöntemleri işe koşulmalıdır.
2. Kurbanların zorbalıkla baş edebilmelerine yönelik deneysel araştırmalarda deney değişkeni dışında sonuçları etkileyebilecek olası beklenmedik değişkenlerin kontrol edilmesine olabildiğince dikkat edilmelidir.
3. Kurbanların zorbalıkla daha etkili bir biçimde başa çıkabilmeleri için, daha uzun süreli akran destek programları işe koşulmalıdır.
4. Her bir denekle yapılacak akran destek oturumlarının süreleri ve sayıları bu çalışmaya göre daha makul bir düzeye çıkarılmalıdır.

Yazarlar Hakkında / About Authors

Şebnem Günay. Boğaziçi Üniversitesinde Rehberlik ve Psikolojik Danışma lisans, Marmara Üniversitesinde Rehberlik ve Psikolojik Danışma yüksek lisans ve Anadolu Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışma alanlarında doktora eğitimini tamamlamıştır. Nesin Vakfı'nda, MEB devlet okullarında rehber öğretmen olarak çalışmıştır. Şu anda İstanbul Kültür Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümünde öğretim üyesidir.

Şebnem Günay earned a BA in Guidance and Psychological Counseling at Boğaziçi University, and a MA in Guidance and Psychological Counseling) at Marmara University and Ph.D. in Guidance and Psychological Counseling at Anadolu University. She employed at Nesin Vakfı, state schools of Ministry of Education. He currently employed as an associated professor at İstanbul Kültür University.

Gürhan Can. Ankara Üniversitesinde Eğitimde Psikolojik Hizmetler (Rehberlik ve Psikolojik Danışma) lisans ve Eğitimde Psikolojik Hizmetler (Rehberlik ve Psikolojik Danışma) yüksek lisans, Hacettepe Üniversitesinde de Eğitimde Psikolojik Hizmetler (Rehberlik ve Psikolojik Danışma)- doktora eğitimini tamamlamıştır. 1990-2013 yılları arasında Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde görev yapmıştır. Şu anda Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Eğitim Fakültesinde öğretim üyesidir.

Gürhan Can earned a BA in Psychological Services in Education (Guidance and Psychological Counseling) and a MA in in Psychological Services in Education (Guidance and Psychological Counseling) at the University of Ankara and a Ph.D. in in Psychological Services in Education (Guidance and Psychological Counseling) at the University of Hacettepe. He was employed as a professor at Anadolu University Faculty of Education between 1990-2013. He currently employed as a professor at University of Hasan Kalyoncu.

Yazar Katkıları / Author Contributions

ŞG; Fikir ve tasarım, veri toplama ve analizi, bulguların yorumlanması, makalenin raporlaştırılması

ŞG; Idea and design, data collection and analysis, interpretation of findings, reporting of the article

GC; Fikir ve tasarım, bulguların yorumlanması, tartışma ve öneriler, makalenin raporlaştırılması

GC; Idea and design, interpretation of findings, discussion and recommendation, reporting of the article.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest

Yazarlar tarafından çıkar çatışmasının olmadığı rapor edilmiştir.

It has been reported by the authors that there is no conflict of interest to declare.

Fonlama / Funding

Herhangi bir fon desteği alınmamıştır.

This research received no specific grant from any funding agency.

Etik Bildirim / Ethical Standards

Bu araştırma Helsinki Deklerasyon'u çerçevesince araştırmayı gerçekleştirilmiş ve katılımcılar çalışmaya gönüllü olarak katılmışlardır.

This investigation was conducted in strict accordance with Helsinki Declaration and participants were willing volunteers.

ORCID

Şebnem Günay <https://orcid.org/0000-0003-3252-918X>

KAYNAKÇA

- Alper, S. İ. (2008). *İlköğretimde zorbalık*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Aminu, I. M. ve Shariff, M.N. M. (2014). Orientation, acces to finance, business and SMEs performance in Nigerai data screening and preliminary analiysis. *European Journal of Business and Management*, 6 (35) 1-9.
- Arslan, S. Ö. (2008). *Lise öğrencilerinde öz-kavram ve aile ilişkisinin akran zorbalığına etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Atik, G. (2006). *The role of locus of control, self-esteem, parenting style, loneliness, and academic achievement in predicting bullying among middle school students*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Ayas, T. (2008). *Tüm okul yaklaşımına dayalı zorbalığı önleme programının etkililiği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Baron, A. R. ve Richardson, D. R. (1994). *Human Aggression*. New York: Plenum Press.
- Bulgurcu, S. (2011). *İstanbul ilinde bir ilköğretim okulunda 6-8. sınıflarda akran zorbalığı sıklığının araştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Cowie, H. ve Hutson, N. (2005). Peer support: A strategy to help bystanders challenge school bullying [Çevrimiçi sürüm]. *Pastoral Care*, 23(2), 40- 44.
- Cowie, H., Hutson, N., Öztuğ, O. ve Myers, C. (2008). The impact of peer support schemes on pupils' perceptions of bullying, aggression and safety at school [Çevrimiçi sürüm]. *Emotional and Behavioural Difficulties*, 13(1), 63-71.
- Cowie, H. ve Wallace, P. (2000). *Peer support in action: from bystanding to standing* [Çevrimiçi sürüm]. London: Thousand Oaks.
- Craig, W. M; Pepler, D. J. (2007). Understanding bullying: From research to practice [Çevrimiçi sürüm]. *Canadian Psychology*, 48(2), 86-93.
- Çayırdağ, N. (2006). İlköğretim 7. Ve 8. Sınıf öğrencilerinin okul kültürünü algılayışları ile zorbalık eğilimleri ve zorbalıkla baş etme düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Çetinkaya, B. (2010). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinde siber zorbalığın yaygınlığı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Dölek, N. (2002). *Öğrencilerde zorbaca davranışların araştırılması ve bir önleyici program modeli*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Dawn, J., Cowie, H. ve Bray D. (2006). 'Bully dance': Animation as a tool for conflict resolution [Çevrimiçi sürüm]. *Pastoral Care*, March, 27-32.
- Deveci, S. E., Açık, Y. ve Ayar, A. (2008). A survey of rate of victimization and attitudes towards physical violence among school-aged children in Turkey [Çevrimiçi sürüm]. [Child: Care, Health and Development](#), 34(1), 25-31.
- Eşkisü, M. (2009). *Liseli öğrencilerin zorbalık düzeyleri ile aile işlevleri ve algılanan sosyal destek arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

- Foster-Harrison, E. S. (1994). Peer helping in the elementary and middle grades: A developmental perspective [Çevrimiçi sürüm]. *Elementary School Guidance and Counseling*, 30, 94-104.
- Genç, G. (2007). *Genel liselerde akran zorbalığı ve yönetimi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Gökler, R. (2007). *İlköğretim öğrencilerinde akran zorbalığının bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Güvenir, T. (2005). *Okulda Akran İstismarı*. Ankara: Kök Yayınları.
- Hawker, D. S. J. ve Boulton, M. J. (2000). Twenty years' research on peer victimization and psychosocial maladjustment: A Meta-analytic review of cross-sectional studies [Çevrimiçi sürüm]. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41, 441-455.
- Hawkins, D. L., Pepler, D. J., Craig, W. M. (2001). [Naturalistic observations of peer interventions in bullying](#) [Çevrimiçi sürüm]. *Social Development*, 10 (4), 512-527.
- Houlston, C. ve Smith, P. K. (2009). The impact of a peer counselling scheme to address bullying in an all-girl London secondary school: A short-term longitudinal study [Çevrimiçi sürüm]. *British Journal of Educational Psychology*, 79, 69-86.
- Hurst, T. (2001). An evaluation of an anti-bullying peer support programme in a British secondary school [Çevrimiçi sürüm]. *Pastoral Care*, June, 10-13.
- İrfaner S. (2009). *Öğrenciler arasında gerçekleşen zorbalık eylemleri ve zorbalık konusunda öğrencilerin, öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin tutum ve görüşleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kapçı, G. E. (2004). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi [Çevrimiçi sürüm]. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 37, 1-13.
- Koç, Z. (2006). *Lise öğrencilerinin zorbalık düzeylerinin yordanması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Koo, H. (2007). A time line of the evolution of school bullying in differing social contexts.[Çevrimiçi sürüm]. *Asia Pacific Education Review*, 8 (1), 107-116.
- Kumpulainen, K., Rasanen, E., ve Puura, K. (2001). Psychiatric disorders and the use of mental health services among children [Çevrimiçi sürüm]. *Aggressive Behaviour*, 27 (2), 102-110.
- Lepkowska, D. (2005). Peer programmes reduce bullying [Çevrimiçi sürüm]. *Times Educational Supplement*. 6(3), 10-19.
- McElearn, A., Roosmale-Cock, S., Scott, J., ve Stephenson, P. (2008). Exploring the anti-bullying role of a befriending peer support programme: a case study within the primary school setting in Northern Ireland [Çevrimiçi sürüm]. *Child Care in Practice*, 14(2), 109-130.

- Naylor, P. ve Cowie, H. (1999). The effectiveness of peer support system in challenging school bullying: the perspectives and experiences of teachers and pupils [Çevrimiçi sürüm]. *Journal of Adolescence*, 22, 467-479.
- Olweus, D. (1994). **Bullying at school**. Huessmann, L. R. (Ed.). *Aggressive Behavior*. içinde. New York: Plenum Press..
- Olweus, D. (1995). **Bullying or peer abuse at school: facts and intervention** [Çevrimiçi sürüm]. *Current Directions in Psychological Science*, 4(6), 196-200.
- Olweus, D. (1999). Sweden. Smith, P. K., Morita, Y., Junger-Tas, J., Olweus, D., Catalano, R. and Slee, P. (Ed.) *The nature of school bullying: A cross-national perspective* içinde. London: Routledge.
- Orpinas, P., Horne, M. A. ve Staniszewski, D. (2003). School bullying: changing the problem by changing the school [Çevrimiçi sürüm]. *School Psychology Review*, 32(3), 431-444.
- Ögel, K.; Tari, I. ve Eke, C.Y. (2005). *Okullarda suç ve şiddeti önleme*, İstanbul, <http://www.alopsikolog.net/pdf/p31.pdf> 10.05.2010
- Özcebe, H., Üner S. ve Çetık, H. (2006). Adölesanlarda şiddet davranışları [Çevrimiçi sürüm]. 1. *Şiddet ve Okul: Okul ve Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler Uluslararası Katılımlı Sempozyumu Bildiri Özetleri*, İstanbul, ss. 27.
- Pişkin, M. ve Ayas, T. (2007). Akran zorbalığı belirleme ölçeği ergen formunun geliştirilmesi. IX. *Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Bildiri Kitabı*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Pişkin, M. (2003). Okullarımızda yaygın bir sorun: akran zorbalığı. VII. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Bildiri Kitabı*. Malatya: İnönü Üniversitesi.
- Pişkin, M. (2002). Okul zorbalığı: tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri / Educational Sciences: Theory and Practice*, 2(2), 531-562.
- Reuter-Rice, K. E. (2005). Psychosocial responses by adolescent male victims to peer bullying [Çevrimiçi sürüm]. (Doktora Tezi, University of San Diego). *Dissertation Abstract International*.
- Salmivalli, C. (2001). **Peer-led intervention campaign against school bullying: who considered it useful, who benefited?** [Çevrimiçi sürüm]. *Educational Research*, Winter, Vol. 43.
- Satan, A. (2006). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin zorbalık eğilimlerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Sipahi, H. T. (2008). *İzmir ili Bornova ilçesinde ilköğretim 6. ve 7. sınıf öğrencilerinde akran zorbalığı, etkileyen ve eşlik eden faktörler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Stevens, V. P. ve Bourdeaudhuij, I. (2000). The Effects of an anti-bullying intervention programme on peers' attitudes and behaviour [Çevrimiçi sürüm]. *Journal of Adolescence*, 23, 21-34.
- Büyük Türkçe Sözlük TDK. (2018). http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b7331d841aa17.43287919 10.08.2018 tarihinde edinilmiştir.

- GVU's 8th WWW user survey (n.d.). Retrieved August 8, 2000, from http://www.cc.gatech.edu/gvu/user_surveys/survey-1997-10/
- Thomson, M. G. (1997). Peer Pleasure, Peer Pain. *Independent School*, 57, 14-27.
- Topçu, Ç. (2008). *The relationship of cyber bullying to empathy, gender, traditional bullying, internet use and adult monitoring*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Totan, T. (2008). *Ergenlerde zorbalığın anne, baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Ünsal, A. (1996), Genişletilmiş bir şiddet tipolojisi. *Cogito*, (6-7), 29-36.
- Whitted, K.S. ve Dupper, D. R. (2005). Best practices for preventing or reducing bullying in schools [Çevrimiçi sürüm]. *Children and Schools*, 27(3), 17-175.
- Wilcox, C. (2005). Needs assessment and development of bullying prevention program for elementary school students [Çevrimiçi sürüm]. (Doktora Tezi, The State University of New Jersey). *Dissertation and Full Text*.
- Yöndem, Z. D. ve Totan, T. (2008). Ergenlerde zorbalık ve başetme. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 53-68.
- Yurtal, F. ve Cenkseven, F. (2007). İlköğretim okullarında zorbalığın yaygınlığı ve doğası. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(28), 3- 13.

Extended Abstract

Introduction: The bullying phenomenon must be taken into consideration seriously and properly as a problem in elementary schools and secondary schools. There will be opportunity gaining skills to cope with bullying for many students when preventive guidance services has been carried which is based on parental, teacher staff and peer support. As a matter of fact the literature suggests that the support program for victims should be a part of preventive guidance schedules.

The researches showed that victims and witnesses don't know about how to react against or they are scared of being a target for the bullies and target of retaliation. Because of this fright most of the students have been unmotivated toward to coping with bullying. Moreover some victims tend to improper way of coping such as remaining blind to bullying or presenting bullying behavior. Whereas these kind aggressive or neglecting behaviour has not been effective to cope with bullying according to the researches.

Some group based programs on bullying intervention were not effective in Turkey whereas the literature suggests that peer support programs for the bullying intervention were successful. The purpose of this study is to examine the effects of a peer support program on secondary school (6th and 7th graders) students' skills to cope with bullying. To achieve this goal, "Peer Supporter Education" was prepared by the researcher to make peer supporters communicate experimental group students (subjects) properly and to support them in coping with bullying.

Method: In order to determine, take caution against possible ineffectiveness of the program and make the researcher executive skills, the pilot study was conducted before the experimental procedure in another school which has similar features by means of population. The "Peer Supporter Education" was properly revised according to gathered data and information of pilot study.

In the experimental procedure of the study, experimental group students (subjects) were involved in a four week Peer Support Program for Coping with Bullying. A Peer Support Program for Coping with Bullying is a sum of all the sessions carried out by peer supporters to help experimental group students to cope with bullying by means of the knowledge and skills acquired during "Peer Supporter Education". A-four week peer support program was carried out under the supervision of the researcher and a control group was not exposed to any experimental treatment.

This research carried out with quasi experimental nonequivalent control group design reflects also mixed design characteristics in which both qualitative and quantitative approaches and techniques are used together. The research was conducted with participants selected from 6th and 7th grade students in two state secondary schools in Eskişehir. There were total 100 subjects, 42 of whom were in experimental group, 16 of whom were peer supporter group and 42 of whom were in control group.

In the comparison of experimental and control group measurements, ANCOVA and ANOVA for Repeated Measures were used. Views of the subjects in the experimental group about the program were obtained by means of interview technique. Data obtained from these interviews were analyzed by means of content analysis. Coding of data and forming the themes were carried out by means of QSR-Nvivo 9.

The ethical standards of program was based on Turkish PDR Association Ethic Codes, regarding voluntariness, confidentiality, getting information and respectfulness rights of all participants. The program had been normalized in school so that it has been prevented that subjects were not stigmatized. Also the peer supporters' psychological needs had been regarded in their training process and in implementation process as well. Peer supporters had been supervised by the researcher herself.

Results: Although there were no significant differences between the groups in respect to their average scores that they obtained from the pre-test, post-test and follow-up tests, it was determined that the victim scores of these groups decreased significantly after the experiment. The fact that there were no significant differences between the victim scores of the experimental and control groups after the experimental procedure suggests that this situation may have been caused by an uncontrolled variable or variables.

Discussion & Conclusion: The majority of the students in the experiment group stated that their experiences and feelings during the implementation process were positive. Furthermore, most of the experimental group members evaluated that both peer supporters and peer support programs as effective. In summary, interviews with the students in experimental group indicated that most of them found peer support program effective in the development of their coping skills, they stated that they understand and apply coping styles and the program is beneficial for them. As a recommendation for the further research; the term of peer support program should be scheduled longer duration. Besides that it must be controlled the unexpectable variable that may confound the experimental variable.